

Filozofija Kvirina Vasilja (1917–2006) kao »filozofija života«

DRAŽENKO TOMIĆ

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

UDK 1(497.5)"19" Vasilj, K.

14 Vasilj, K.

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 2. 6. 2014.

Prihvaćen: 23. 9. 2014.

Sažetak

Članak obrađuje temeljna filozofska usmjerenja franjevca Kvirina Vasilja (Međugorje, 1917. – Chicago, 2006), koji je veći dio svog života proveo u USA.

Za Vasilja je filozofija »znanost koja istražuje smisao i svrhu ljudskog postojanja« te određuje ulogu, značenje i vrijednost pojedinačnih znanosti, jer spoznaje najopćenitija načela stvarnosti. Vasilj je svoju filozofiju nazvao »filozofija života«, pojašnjavajući kako je njezin zadatak baviti se pitanjima smisla čovjekova postojanja i umiranja, poticati poštovanje i ljubav čovjeka prema čovjeku, ali i raščlanjivati pojmove i dokazivati tvrdnje koje nadilaze čovjekovo iskustvo. Ona izrasta iz dviju činjenica: čovjek sebi ne podjeljuje vlastito postojanje i čovjek ne umire po vlastitoj odluci.

Vasiljeva *filozofija života* u svojoj je biti »transcendentna ili opća ontologija« kao »osnovna znanost o biću i bitku utemeljena na općem iskustvu« sa zadatkom oblikovanja osnovnih spoznaja o bitku i biću (»praiszorne spoznaje«). Ovakvim pristupom mišljenju Vasilj prednost daje ontologiji pred epistemologijom. Dosegnuti apsolutni početak iskustvenog svijeta i zakoračiti u novi svijet metafizike po Vasilju je moguće samo na jedan način: spojiti više *sistolnih spoznaja* koje polaze od iskustva u nove i izvorne spoznaje koje razotkrivaju svijet kao u sebi konačan niz fizički povezanih uvjeta i iz njih zaključiti na postojanje nekog *bića od sebe* kao bezuvjetno nužnog.

Vasiljeva *filozofija života* ostvaruje se i u svom drugom liku – kao filozofija o čovjeku. U pristupu čovjeku Vasilj polazi od jedinstva tijela i duha, ali upozorava na bitnu razliku između tih sastavnica: čovjek je po svom tijelu ograničen, a po svom duhu bezmjeran. Vasilj uočava neku (imanentnu) finalnost u čovjekovom djelovanju, ali tvrdi i to kako je u sferi zadnjih pitanja o svrsi vlastitog postojanja čovjek prisiljen priznati (poveliko) neznanje. Upućuje na dvije za čovjeka prevažne spoznaje: spoznaja Božjeg postojanja i spoznaja besmrtnosti ljudskog duha.

Prema Vasiljevu uvidu, čovjek postupno napreduje u ostvarivanju vlastitog bitka u vremenu. Iako ne preferira skotistički (i franjevački) primat volje nad razumom,

Vasilj veliku pozornost posvećuje slobodi volje i savjesti. On sreću prepoznaje u čovjekovu djelovanju u skladu s njegovim najsavršenijim spoznajama. Da bi čovjek ostvario život u slobodi i sreći, Vasilj predlaže življenje i žrtvovanje vlastitog života iz *ljubavi* prema drugom. Veličina »ljubavnog polja« koje čovjek oko sebe stvara jedino je mjerilo njegove veličine.

Ključne riječi: Kvirin Vasilj, filozofija života, ontologija, antropologija, sloboda, sreća, ljubav

Uvod

U svojoj knjizi *Opstojnost Božja i stvarnost zla* franjevac Kvirin Vasilj¹ definira filozofiju kao »znanost koja istražuje smisao i svrhu ljudskog postojanja«.² Tu tvrdnju naknadno razjašnjava ovako:

»Da bi filozofija postala u pravom smislu znanost, trebala bi u sebi sadržavati svoju imanentnu i transcendentnu istinu. Neka filozofija polučuje svoju imanentnu istinu, ako se njezini izvodi slažu s njezinim postavljenim načelima. Ona postiže svoju transcendentnu istinu, ako svoje izvode oslanja na čvrste temelje provjerenog iskustva.«³

Vasiljeva je definicija filozofije usmjerena egzistencijalno – u njezinu je središtu čovjek. U istoj knjizi Vasilj dalje tvrdi da filozofija određuje ulogu, značenje i vrijednost pojedinačnih znanosti. Filozofija unaprijed posjeduje neko znanje o svim stvarima⁴ i to zato što »u filozofiji spoznajemo najopćenitija načela čovjekove spoznaje stvarnosti«.⁵ Otud Vasilj inzistira na tome da filozofske spoznaje treba više cijeniti negoli prirodoznanstvene. U tom kontekstu traži

¹ Kvirin (Petar) Vasilj (Međugorje, 1917. – Chicago, 2006): filozofsko-teološki fakultet (Mostar, 1937–1940); postdiplomski studij filozofije i matematike (Zagreb, 1941–1943, Beč, 1943); doktorat (Innsbruck 1946, *Načelo uzročnosti*); od 1950. živi u Sjedinjenim Američkim Državama; napisao 22 knjige i blizu 600 različitih članaka.

Usp. Draženko Tomić, »Lik u djelu – fra Kvirin Vasilj«, *Hercegovina franciscana* 4/1 (2008), pp. 126–160; Draženko Tomić, »Prinos potpunoj bibliografiji Kvirina Vasilja«, *Hum* 3/3 (2007), pp. 117–151. O Vasiljevoj *filozofiji života* i antropologiji također u: Draženko Tomić, *Mogućnosti i poteškoće govora o Bogu u filozofiji Kvirina Vasilja*, doktorska disertacija (Zagreb: Hrvatski studiji, 2010), pp. 23–44.

² Usp. Kvirin Vasilj, *Opstojnost Božja i stvarnost zla* (Chicago: ZIRAL, 1991), p. 5.

³ Kvirin Vasilj, *Isus iz Nazareta* (Zagreb: K. Krešimir, 1996), p. 9.

⁴ *Stvar* je kod Vasilja neki najmanji iznos bitka. Na drugom mjestu tvrdi da su »fizičke stvari« najjednokratnija i najniža realnost u hijerarhiji prirodnih bića. »Stvari«, kako ih on shvaća, po svom su bitku apsolutno ovisne o činu stvaranja, a po svom su bitku realno različite od bića od sebe. Usp. Vasilj, *Ljepota i umjetnost* (Chicago: ZIRAL, 1979), p. 208; Vasilj, *Filozofija ljudskog duha. Teorija spoznaje. Kritika filozofije o Bogu* (Chicago: ZIRAL, 1984), p. 415.

⁵ Vasilj, *Opstojnost Božja i stvarnost zla*, p. 5.

temeljito ispitivanje i promišljanje osnovnih filozofskih postavki jer »ako su temelji krivo postavljeni, onda je sve daljnje zidanje postavljeno u pitanje, ma koliko [pojedini filozofi] nastojali dati svojim mislima izgled dubine i veličine služeći se velikim riječima i izrazima u opisivanju svoga iskustva«. ⁶ Uvjeren je da je »filozofski posao« najteži zato što filozofi moraju logički opravdati ne samo svoje zaključke nego i svoje pretpostavke.

Dakle, prema Vasilju filozofija ima zadatak na logičan i stvaran način riješiti tajnu čovjekova postojanja i umiranja, nadahnjivati poštovanje i ljubav čovjeka prema čovjeku, pomno raščlanjivati pojmove i dokazivati one tvrdnje koje nadilaze opće čovjekovo iskustvo. Za onu filozofiju koja se ne ponaša tako Vasilj jednostavno kaže da do nje »ništa ne drži«. Odbacuje skolastičku i neoskolastičku filozofiju, ⁷ a kad govori o filozofiji dvadesetog stoljeća onda uočava kako je ona, bar u nekim svojim ograncima, postala područje nadmudrivanja profesionalnih filozofa oko trivijalnih pitanja bez ikakve vrijednosti za prosječnog čovjeka. ⁸

1. Filozofija života kao opća ontologija

Vasiljeva filozofija izrasta iz dviju spoznaja: čovjek sebi ne podjeljuje vlastito postojanje i čovjek ne umire po vlastitoj odluci. Filozofiju koja se bavi smislom čovjekova postojanja i umiranja Vasilj jednostavno naziva *filozofija života*. ⁹ Ona je zaokupljena (kantovskim) pitanjima otkud čovjek dolazi i kamo ide, koji je smisao njegova postojanja i koja su pravila za čovjekovo ostvarenje i ispunjenje. Vasilj je svjestan kako odgovori na ta pitanja nisu čovjeku poklonjeni s rođenjem, nego na njih treba sam odgovoriti:

»Jedino ljudski duh može postaviti pitanje o smislu svoga vlastitog postojanja i postojanja svih drugih stvari.« ¹⁰

⁶ Kvirin Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (Duvno: Naša ognjišta, 1978), p. 49.

⁷ Više o ovom: Draženko Tomić, »Kvirin Vasilj i neoskolastička filozofija«, u: Ivan Šestak, Josip Oslič, Anto Gavrić (ur.), *Prilozi o hrvatskoj neoskolastici* (Zagreb: FTI, 2014), pp. 51–57.

⁸ Usp. Kvirin Vasilj, *Filozofija života* (Zagreb: K. Krešimir, 1994), p. 6; Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (1978), pp. 14, 54; Vasilj, *Opstojnost Božja i stvarnost zla* (1991), p. 19.

⁹ Povijest filozofije u 20. stoljeću bilježi pojavu pravca »filozofija života«. Predstavnici tog filozofskog pravca, među kojima na katoličkoj strani prednjači Henri Bergson (1859–1941), prosvjeduju u ime života protiv sveopće racionalizacije i tehnicizacije svijeta i čovjeka te tvrde da racionalni govor o Bogu nije moguć, jer ne smije biti znanstven. Pored pretjeranog iracionalizma višeznačno poimanje života jedna je od glavnih slabosti ove filozofije, dodaje Ivan Devčić. Usp. Ivan Devčić, »Tematiziranje Boga u suvremenoj filozofiji«, *Crkva u svijetu* 21/2 (1986), pp. 202–203; Ivan Devčić, *Bog i filozofija* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2003), pp. 147–150.

¹⁰ Kvirin Vasilj, »Ljudski duh i njegova težnja za promjenama«, *Hrvatski katolički glasnik* 51/7 (1992), p. 196. Nadalje u bilješkama kratica za časopis: HKG. Usp. Vasilj, *Filozofija života* (1994), p. 8.

Dakle, da bi *filozofija života* valjano odgovorila na gore spomenuta pitanja, Vasilj kaže da ona mora oblikovati osnovne spoznaje o bitku¹¹ i biću. Zašto? Čovjek, naime, spoznaje fizički svijet kao zbilju koja postoji neovisno od njegova mišljenja, kaže on, a da bi uopće mogao misliti mora steći stanovit iznos »praisvornih spoznaja«. »Praisvorne spoznaje« u njegovu sustavu mišljenja odnose se na spoznaju bitka: sve što postoji čovjek praisvorno spoznaje kao bitak, a tek naknadno spoznaje pojedina bića.¹²

U svjetlu rečenog postaje nam razumljivim Vasiljevo uporno inzistiranje na pravilnom vrednovanju »transcendentne ili opće ontologije« kao »osnovne znanosti o biću i bitku« i »profizike svega ljudskog znanja koja po svom spoznajnom primatu prethodi drugim znanostima«, odnosno »znanosti o bitku i biću na temelju općega iskustva«. ¹³ Opravdanje za ovakvo definiranje ontologije nalazi u činu spoznaje materijalnih stvari, koji načelno nadvisuje materiju spoznajući je kao bitak i biće (tj. skup bića). Tako shvaćenu ontologiju on ne dopušta uvrstiti u metafiziku (»iza fizike«), nego u svojevrsnu »profiziku« (»prije fizike«), odnosno u fiziku ukoliko se ona shvaća kao stvarnost svijeta u najširem značenju riječi:

»Pod pojmom *fizike* uopće podrazumijevam sve one znanosti, kojih je predmet proučavanja pristupačan neposrednim umnim zrenjima. Fizika se dakle u spoznaji svoga predmeta služi sintetičnim i sistolnim spoznajama. Pod pojmom *metafizike* shvaćam one nadređene znanosti, koje spoznaju svoj predmet isključivo na temelju sistolnih spoznaja. Ali ona svoje umovanje oslanja na opće ljudsko iskustvo iz fizike. U svome se dakle postupku mišljenja metafizika služi sintetičnim i sistolnim spoznajama kao i fizika: jedina je razlika u tome, što sam predmet metafizike spoznajemo pomoću sistolnih spoznaja, dok sam objekt fizike spoznajemo pomoću neposrednog iskustva.«¹⁴

¹¹ U Vasiljevoj filozofiji bitak je neka stvarnost ukoliko postoji u sebi. Bitak je stvaran ukoliko postoji neovisno o mišljenju. Biće definira kao »bitak ukoliko je djelotvoran«, odnosno na drugom mjestu »bitak ukoliko postoji za sebe«. Da neki bitak postoji sam za sebe, moguće je zaključiti na osnovi njegova djelovanja. Zato Vasilj biće definira i kao bitak koji je u stanju nastupiti kao posebni činitelj. Usp. Kvirin Vasilj, *Sloboda i odgovornost. Čudoredni zakon* (Rim: Izdanja Ranjeni labud, 1972), p. 42; Vasilj, *Ljepota i umjetnost* (1979), p. 208; Vasilj, *Filozofija ljudskog duha* (1984), p. 415.

¹² Usp. Vasilj, *Opstojnost Božja i stvarnost zla* (1991), p. 13; Vasilj, *Filozofija ljudskog duha* (1984), p. 288.

¹³ Usp. Vasilj, *Sloboda i odgovornost* (1972), p. 42; Vasilj, *Ljepota i umjetnost* (1979), p. 208.

¹⁴ Vasilj, *Mišli o religiji* (Chicago: Hrvatska franjevačka tiskara, 1983), p. 44; usp. Vasilj, *Filozofija ljudskog duha* (1984), p. 288.

Sistola (grč. *syistolē* – stezanje, stiskanje; ograničavanje) stezanje srčanog mišića sa smanjivanjem srčanih šupljina. U Vasiljevoj filozofiji *sistolno* je ono što se odnosi na kompoziciju pojmova na temelju zaključivanja, *sistolne činjenice* jesu stvarnosti koje se spoznaju umovanjem, a *sistolne* su *spoznaje* logički aposteriorne spoznaje, odnosno logički izvedene spoznaje. *Sintetično* →

Također, opći pojam bitka, oblikovan na ovakav način, Vasilj ne dopušta poistovjetiti s pojmom Boga. Drugim riječima, »transcendentna ontologija« izlazi iz čovjekova iskustva. Čovjekovo iskustvo pak uključuje dvoje: umsko zrenje stvari i sjetilno zapažanje (stvari). Pod *zrenjem* Vasilj podrazumijeva umsku spoznaju u činu. *Umsko zrenje* (»intelektualnu intuiciju«) posjeduje onaj tko misli pomoću pojmova: *misлити* znači »spoznavati na temelju pojmova«. *Neposredno* znači »na temelju izravnog uvida«. Tako za Vasilja *zornu spoznaju* ima onaj tko spoji umsku intuiciju i sjetilno zapažanje u jednom te istom činu spoznaje. Ovdje *intuicija* znači »umsko zrenje u samom činu gledanja«. Stvarna vrijednost umskog zrenja i sjetilnog zapažanja u nekom činu iskustva daju *transcendentnu istovjetnost*. *Istovjetnost* zbog toga što je riječ o jednoj te istoj stvarnosti koja djeluje ujedno na počelo čovjekove sjetilnosti i na umska zrenja, a *transcendentno* jer se umsko zrenje stvarno razlikuje od sjetilnog zapažanja. Ovako shvaćeno iskustvo, prema Vasiljevu mišljenju, preduvjet je čovjekove sposobnosti spoznaje stvarnosti bića; iz njega izlazi njegova prva i najizvornija znanost o bitku i biću – »transcendentna ontologija«. ¹⁵

Takva je ontologija ključna za oblikovanje valjanih, izvornih zaključaka koji u sebi nose stvarnu vrijednost, smatra Vasilj. Ona postavlja temelje za sve druge znanosti, posebno za teorijsku biologiju i fiziku. Štoviše, upravo su, prema našem filozofu, znanosti (psihologija, antropologija, biologija, filozofija...) u krizi jer nisu u stanju kritički povezati stečena znanja u jednu cjelinu. ¹⁶ Po Vasilju se posebno o »transcendentnu ontologiju« ogriješio Kant svrstavši je u metafiziku, ali i čitav niz drugih: Newton, Darwin, neki teolozi i skolastička filozofija. ¹⁷

Vasiljevo je inzistiranje na ontologiji imalo svoj odjek u znanstvenoj javnosti i bilo predmet zanimljive polemike s Franjom Nevistićem (1913–1984) u časopisu *Hrvatska revija* (1958–1959). Nevistić upozorava Vasilja da stavljajući ontologiju prije epistemologije – bitak prije mišljenja – zanemaruje mogućnost spoznaje, govori o biću i njegovim svojstvima, a da nije utvrdio je li *ens* stvar-

je pak sve ono što se odnosi na sastavljanje ili rastavljanje pojmova pomoću izravnog iskustva. Usp. Vasilj, *Ljepota i umjetnost* (1979), p. 208; Vasilj, *Filozofija ljudskog duha* (1984), p. 415.

¹⁵ Usp. Vasilj, *Ljepota i umjetnost* (1979), p. 208; Vasilj, *Filozofija ljudskog duha* (1984), pp. 224, 415; Vasilj, *Sloboda i odgovornost* (1972), p. 89. O važnosti umskih zrenja u Vasiljevoj spoznajnoj teoriji te općenito o posebnostima Vasiljeve spoznajne teorije vidi: Stipe Kutleša, »Neka pitanja spoznajne teorije u Kvirina Vasilja«, *Hum* 3/1 (2007), pp. 27–40.

¹⁶ Usp. Vasilj, *Misli o religiji* (1983), pp. 22–23; Vasilj, *Filozofija života* (1994), p. 30; Vasilj, *Filozofija ljudskog duha* (1984), pp. 310, 415; Vasilj, *Ljepota i umjetnost* (1979), p. 208; Kvirin Vasilj, *Politika. Politička teorija obzirom na osobnu i društvenu odgovornost* (Chicago, ZIRAL, 1984), p. 18; Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (1978), p. 11.

¹⁷ Usp. Kvirin Vasilj, »Akta međunarodnog tomističkog kongresa (11.–17. rujna 1950.). Referat prof. Tihomila Drezge«, *Hrvatska revija* 3/4 (1953), pp. 467–471.

nost koja transcendiraju svijest ili je to samo akt svijesti. Pretpostaviti ontologiju epistemologiji znači pretpostaviti kao dokazano ono što tek treba dokazati i služiti se sustavom spoznaja za koje nije dokazano da smo ih sposobni spoznati.¹⁸

2. *Filozofija života kao filozofija o čovjeku*

Pokazali smo da se Vasiljeva *filozofija života* bavi smislom čovjekova postojanja i umiranja. To upućuje na zaključak da u Vasiljevu opusu dominiraju antropološke teme.¹⁹ Slavica Juka u knjizi *Čovječnost u filozofiji Kvirina Vasilja u odnosu na kategorički imperativ Immanuela Kanta* ističe osnovne naglaske Vasiljeve antropologije:

1. čovjek osjeća da je istovjetan sam sa sobom kao nositelj svojih događaja, ali i to da se stalno mijenja;
2. čovjek kao sintetično biće želi prevladati svoju ograničenost i stoga je stalno pred pitanjem postoji li neko nepromjenjivo načelo ljudskog djelovanja;
3. čovjek je jedinstven u svojoj izvornosti;
4. svaki čovjek posjeduje moć samoodređenja;
5. čovjek je obdaren slobodnom voljom, ima moć samoodređenja i odgovaran je za svoje čine;
6. unutarnji sklad među ljudskim činima uspostavlja čudorednim zakonom;
7. čovjek ima i transcendentnu svrhu postojanja;
8. čovjek ostvaruje svoj bitak uz djelatno sudjelovanje drugih bića.²⁰

¹⁸ Franjo Nevistić, »Kvirin Vasilj, Analiza i sinteza čovjeka, Chicago 1958.«, *Hrvatska revija*, 8/3–4 (1958), pp. 292–297; Kvirin Vasilj, »Predgovor drugome izdanju knjige *Analiza i sinteza čovjeka*«, *Hrvatska revija* 9/1 (1959), pp. 101–106; Franjo Nevistić, »Marginalije na fiktivni predgovor drugom izdanju *Analiza i sinteza čovjeka* od dra fra Kvirina Vasilja«, *Hrvatska revija* 9/1 (1959), pp. 106–109; Kvirin Vasilj, »Znanje i bitak. Osvrt na 'Marginalije' dra F. Nevistića«, *Hrvatska revija* 9/3 (1959), pp. 354–357; Nevistić, »Znanje i bitak. Moja druga i konačna replika dru fra Kvirinu Vasilju«, *Hrvatska revija* 9/4 (1959), pp. 494–496. Istu dilemu u svom članku spominje i Kutleša, »Neka pitanja spoznajne teorije u Kvirina Vasilja« (2007), p. 38.

¹⁹ Ovu tezu iznijela je i obrazložila Slavica Juka na Međunarodnom znanstvenom skupu u povodu 135. obljetnice tiskarstva u Mostaru i 90. obljetnice rođenja filozofa Kvirina Vasilja, koji je održan 23. svibnja 2007. u Mostaru u organizaciji Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru i Instituta za hrvatski jezik, književnost i povijest. Isto se može uočiti i u njezinim radovima: Slavica Juka, »Filozofski sustav Kvirina Vasilja«, *Hum* 3/1 (2007), pp. 9–26; Slavica Juka, *Etika – Postavke i teorije* (Mostar: Fakultet filozofsko-humanističkih znanosti, 2006), pp. 335–345.

²⁰ Usp. Slavica Juka, *Čovječnost u filozofiji Kvirina Vasilja u odnosu na kategorički imperativ Immanuela Kanta* (Mostar: Naklada DHK HB, 2000), pp. 187–192.

Dodajmo ovom još jednu sastavnicu Vasiljeva govora o čovjeku koju Juka ne spominje, a uočio ju je Ivan Kordić i analizirali još neki autori: tajna čovjekova govora i jezika.²¹ Sugerirajući da se na početku i na kraju Vasiljeva opusa nalaze antropološke teme, Hrvoje Lasić otkriva da je Vasiljeva knjiga *Isus iz Nazareta* (Zagreb, 1996) – među posljednjim u njegovu opusu – zapravo prva u nizu Kvirinovih knjiga jer je riječ o drugom, djelomice prerađenom i popraavljenom izdanju knjige *Analiza i sinteza čovjeka* (Chicago, 1958). Spomenuto djelo Lasić naziva temeljnim Vasiljevim djelom u kojem je iznio filozofsko-teološki pogled na čovjeka i svijet u kojem živi, analizirao odnose naravne i nadnaravne zbilje izražene u ljudskom načinu bivstvovanja te istražio sposobnost čovjeka da spozna Stvoritelja i stupi u vezu s njim.²²

Vasilj u knjizi *Filozofija očovječenja i počovječenja* ističe, pa i definira čovjeka kao jedinstvo duha i tijela, ali ne zaboravlja upozoriti na razlike između tih dviju sastavnica: čovjek je svojim tijelom ograničeno, štoviše smrtno biće koje se kreće između nekog minimuma i maksimuma, dok je po duhu nezavršivo biće.²³ Tako je ljudskom duhu doznačio neograničene mogućnosti napretka i razvoja, »jednotu bitka« koja se ne da ničim razbiti, »zagusnuće bitka« kojim se spoznaju različita bića i gradi logički, skladan i dosljedan sustav istina. Za taj čovjekov »unutarnji bitak« Vasilj tvrdi da je bezmjerne naravi.²⁴ Poručuje: »Ljudski je razum jedino fizičko božanstvo u svemiru. Pa ipak je i on jedino stvoreni bitak«,²⁵ odnosno, na svakom stupnju napretka ipak samo ljudski duh. Hrvoje Lasić uočio je kako se Vasilj govoreći o čovjeku kao ograničenom biću

²¹ Usp. Ivan Kordić, »Filozof i teolog Kvirin Vasilj«, *Zbornik Brotinjo 2* (Čitluk: Matica hrvatska, 1998), pp. 156–166, na p. 158; Ivan Kordić, »Čovjek u promišljanju Kvirina Vasilja«, *Hum 3/1* (2007), pp. 41–63; Iko Skoko i Nino Ćorić, »Razmišljanje o komunikaciji Kvirina Vasilja«, *Hum 3/1* (2007), pp. 93–97.

²² Usp. Hrvoje Lasić, »Kvirin Vasilj – svojevrsni kršćanski mislilac 20. stoljeća«, *Zbornik Brotinjo 2* (Čitluk: Matica hrvatska, 1998), pp. 147–148. O ovoj temi i: Draženko Tomić, »Naravna spoznaja stvarnosti i trinitarna teorija u Kvirina Vasilja«, *Hercegovina franciscana 6/1* (2010), pp. 74–89.

²³ Usp. Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (1978), p. 64.

²⁴ »Narav« definira kao svojstvo nekog bića u uzajamnom ili zajedničkom djelovanju, odnosno na drugom mjestu kaže da je narav »neko biće, ukoliko je počelo djelovanja«. Usp. Vasilj, *Ljepota i umjetnost* (1979), p. 208; Vasilj, *Filozofija ljudskog duha* (1984), p. 415; Vasilj, *Politika* (1984), p. 31.

²⁵ Kvirin Vasilj, »Ljudski je duh počelo besmrtnosti«, *HKG 35/10* (1976), pp. 291–292. Usp. Kvirin Vasilj, »Potpun čovjek«, *HKG 28/5* (1969), pp. 133–134; Vasilj, »Čovjek u zrcalu svojih općih pojmova«, *HKG 33/5* (1974), pp. 130–131; Kvirin Vasilj, »Grijesi protiv duha«, *HKG 36/8* (1977), pp. 228–229; Kvirin Vasilj, »Tehnika bez kulture«, *HKG 51/2* (1992), p. 38; Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (1978), p. 50.

s neograničenim željama i misaonom biću svjesnom vlastitog postojanja i umiranja približio temeljnim mislima Blaisea Pascala o čovjeku.²⁶

Vasilj negira nadležnost evolucionističkih teorija nad tumačenjem podrijetla čovjeka kao jedinih znanstvenih i činjenicama potvrđenih objašnjenja. Kad promatra samo čovjekovu tjelesnu komponentu, on s punim uvjerenjem tvrdi kako nije načelno moguće protumačiti postanak i razvitak »ljudskog živog tijela« pomoću evolucije iz nekog »predljudskog tijela«, kao što se ni razvoj ljudskog društva ne može tumačiti zakonitostima ponašanja krda u kojem jedan individuum dominira svojom snagom.²⁷

U knjizi *Zašto vjerujem?* Vasilj čovjeka naziva »svrhovito biće«, i to stoga što čovjek svim svojim djelovanjem nastoji postići neki cilj.²⁸ To je čovjekova imanentna finalnost. Ona je sastavni dio metafizičke finalnosti svih bića. Jedna doza skepticizma prisutna je u Vasiljevoj filozofskoj misli kad piše da, ma kako se čovjek ustrajno, naporno i logički stvarno trudio misliti o životu, ipak je u konačnici prisiljen priznati vlastito (poveliko) neznanje u sferi zadnjih pitanja o svrsi (finalnosti) svog postojanja. Ipak čovjek je nemirno, nestalno i nesigurno biće ako ne dokuči metafizičku svrhu vlastitog postojanja, poručuje Vasilj poput Aurelija Augustina, a promašiti svrhu života pak znači učiniti nad sobom najveće moguće zlo. Uputno je zabilježiti i Vasiljevo osobno svjedočanstvo o pitanju smisla života:

»Ja mogu sam o sebi sasvim iskreno i bez ikakva pretjerivanja reći, da sam i dugo i teško i strašno patio i trpio radi nesigurnosti svoje spoznaje o vrijednosti i smislu ljudskoga života i nisam mogao nikako pojmiti, da bi netko u svijetu mogao biti imalo sretan i zadovoljan bez te spoznaje. Istina, znao sam, da to pitanje mnoge ljude uopće ne uznemiruje i ne potresa, jer su oni subjektivno osjećali, da poznaju smisao svoga života i da za nj žive. Ali mene je uznemirivala i njihova sigurnost, jer mi se činilo, da se osniva na slabim ili nikakvim temeljima.«²⁹

Svrhu života čovjek može otkriti samo »mišljenjem«, spoznati pomoću sistolnih spoznaja, uvjeren je Kvirin Vasilj. »Misliti« znači promatrati ljudska djela u kontekstu najviše svrhe života i tako procjenjivati njihovu stvarnu

²⁶ Usp. Hrvoje Lasić, »Kvirin Vasilj – svojevrsni kršćanski mislilac 20. stoljeća« (1998), p. 153.

²⁷ Usp. Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (1978), pp. 45, 48. Usp. i Kvirin Vasilj, »Veličanstvo vjerovanja«, *HKG* 32/1 (1973), pp. 7–8: »Kad god mislimo o sebi kao o čisto prirodnoj pojavi, naši se duhovni obzori sužuju i naše se mogućnosti smanjuju. Ali, kada mislimo o Bogu, naši se duhovni obzori beskrajno proširuju i naše mogućnosti povećavaju. Kada pak mislimo o Bogu kao počelu nadnaravnoga života u čovjeku, onda naši duhovni obzori postaju još daleko uzvišeniji i veličanstveniji i naše stvarne mogućnosti daleko bogatije i svestranije.«

²⁸ Kvirin Vasilj, *Zašto vjerujem?* (Madrid: Vlastita naklada, 1968), pp. 76–77.

²⁹ Kvirin Vasilj, *Zašto vjerujem?* (1968), p. 60.

vrijednost – nasuprot utilitarističkom³⁰ vrednovanju ljudskih čina koje donosi tek neki ograničeni boljitak u vremenu.³¹ Dvije najvažnije, najuzvišenije, najdalekosežnije i najpraktičnije istine koje je čovjek sposoban domisliti (spoznati vlastitim razumom) jesu: spoznaja Božjeg postojanja i spoznaja besmrtnosti ljudskog duha. Pomisao na Boga i osjećaj ovisnosti o njemu čovjeku daju poticaj za herojska djela, dok čovjeka ostavljenog samom sebi heideggerovski opisuje kao:

»Nekoliko godina svijesti, punih bijede i jada, trajne tjeskobe i umiranja između dvaju nepostojanja.«³²

3. Ostvarivanje čovjeka: sloboda, sreća, ljubav

Čovjek u filozofiji Kvirina Vasilja nije stvaralačko biće koje bi sebe jednim činom volje učinilo potpuno savršenim za sva vremena. Stvaralački način djelovanja³³ pridržan je Bogu, a čovjek postupno napreduje u pobićivanju vlastitog bitka u vremenu. Taj napredak vodi u dva moguća smjera: postati fizički ili moralno velik čovjek, odnosno ostvariti minimum ili maksimum osobe. (Dodajmo, čovjek u većini slučajeva ostvaruje nešto između toga dvoga!) *Minimum ljudske osobe* nalazi u nesvetim osobama – teškim zločincima. Njih Vasilj naziva »protučovjek«, »ostvarenje protuljudskih svojstava i demonskih elemenata«. *Maksimum ljudske osobe* ostvaren je u svecima.³⁴ U istom smislu

³⁰ Kvirin Vasilj, »Idealizam usred utilitarizma«, *HKG* 36/1 (1977), pp. 6–7, gdje o utilitarizmu kaže: »Pod utilitarizmom shvaćamo ostvarivanje korisnih ideja tj. onih, koje donose neko dobro sada i ovdje ili barem u dogledno vrijeme. Nešto je pak korisno, ako pridonosi na djelotvoran način postizavanju nekoga cilja.« Napomenimo kako Vasilj ne isključuje stvarnost drugih podređenih dobara koje čovjek ostvaruje u materiji. Naglasimo njegovo na Bibliji utemeljeno shvaćanje kako je zemlja stvorena prema čovjeku radniku. Ljudskoj osobi preporučuje rad kako bi pravilno razvila vlastito biće i unijela sklad u okolinu. Usp. Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (1978), p. 73.

³¹ Kvirin Vasilj, »O sablazni nemišljenja«, *HKG* 39/2 (1980), pp. 39–40. Usp. Kvirin Vasilj, »Misliti«, *HKG* 42/9 (1983), pp. 260–261; Kvirin Vasilj, »Religija i osjećaj straha«, *HKG* 39/4 (1980), pp. 98–99; Kvirin Vasilj, »Živjeti život«, *HKG* 50/11 (1991), p. 324; Vasilj, *Filozofija života* (1994), pp. 7–9.

³² Kvirin Vasilj, »Religija i nedaće u svijetu«, *HKG* 46/5 (1987), p. 132. Usp. Kvirin Vasilj, *Čovjek, njegova veličina i njegova bijeda* (Mostar: ZIRAL, 1998), p. 16; Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (1978), p. 68.

³³ Pod stvaralačkim djelovanjem podrazumijeva proizvođenje bitka bića, a pod sintetičkim djelovanjem podrazumijeva aktualiziranje stvarnih promjena na bićima koja već posjeduju bitak. Čovjek je biće sintetičke naravi i djelovanja. Usp. Kvirin Vasilj, *Religija. Prirodne i društvene znanosti* (Mostar: ZIRAL, 1997), p. 34; Vasilj, *Sloboda i odgovornost* (1972), pp. 38–39.

³⁴ Svetac je po Vasilju najviše ljudsko ostvarenje u redu religijskih i moralnih vrednota. Upravo u svetosti življenja Vasilj vidi klicu iz koje može izrasti ljudska osoba. Vidi Kvirin Vasilj,

govori o fizičkim i moralnim velikanima, a *moralni* su *velikani* oni koji žive i djeluju u skladu s moralnim zakonom.³⁵ *Fizički velikani* (političari, književnici, kipari, glazbenici..., kaže i: »viši duhovi«) prigrabuju se samo pred fizičkom silom, dok se *moralni velikani* u svom radu vode moralnim načelima – i takvih je malo. Moralno zrele osobe su ljudi koji su postali gospodari samih sebe, koji ne dopuštaju da njihovom voljom vladaju strasti i srdžbe.³⁶ Na drugom mjestu neku osobu, koja u višem i plemenitijem smislu savjesno ispunjava sve svoje vjerske i društvene dužnosti, naziva pravednikom.³⁷

Koji je razlog pojave sve većeg broja *fizičkih velikana*? Vasilj kaže da fizički svijet nema dovoljno bitka koji bi mogao ispuniti čovjekovu unutarnju transcendenciju pa je čovjek nemiran, nezadovoljan, traži surogate u nerazumnom gomilanju materijalnog bogatstva,³⁸ vladanju nad drugim ljudima,

»O svetosti«, *HKG* 40/2 (1981), pp. 43–44: »Svetost života nosi u sebi više unutarnje vrijednosti nego sav fizički sjaj svih drugih ljudskih postignuća od najuzvišene poezije do najgenijalnijih fizičkih teorija.«

Usp. Kvirin Vasilj, »Više i manje čovjeka«, *HKG* 51/4 (1992), p. 99. Ako je odnos prema svecima pokazatelj duhovne i moralne vrijednosti neke zajednice, onda je Vasilj u pravu kad kaže kako moderni čovjek ima nisku razinu duhovnog života. Usp. Vasilj, »Junaci i nejunaci junaci«, *HKG* 41/9 (1982), pp. 261–262: »Njegovi junaci predstavljaju najveća moguća postignuća čovjeka životinje. Odatle njihovo divljenje glumcima i glumicama, sportskim osobama i popularnim pjevačima.«

Usp. Kvirin Vasilj, »O štovanju svetih osoba«, *HKG* 45/10 (1986), pp. 292–293; Kvirin Vasilj, »Naše majke«, *HKG* 14/5 (1955), pp. 165–167; Kvirin Vasilj, »Dijamantni bračni jubilej Ane i Ike Buntića«, *HKG* 52/4 (1993), p. 114; Kvirin Vasilj, »Predmet razgovora«, *HKG* 15/9 (1956), pp. 266–267.

³⁵ O Vasiljevu shvaćanju moralnog zakona više u: Draženko Tomić, »Etika kao filozofija očvječenja u djelu Kvirina Vasilja«, *Bogoslovska smotra* 84/1 (2014), pp. 97–110.

³⁶ Prema Vasiljevu mišljenju, prevlast fizičke komponente direktno je uvjetovana izvornim grijehom i nije ju moguće prevladati bez nadnaravne milosti. Usp. Kvirin Vasilj, »Izvorni grijeh«, *HKG* 29/5 (1970), p. 131, gdje izvorni grijeh objašnjava ovako: »To je tajna nemilosti, koja se često zamjenjuje s tajnom zloće. Bit se izvornoga grijeha sastoji u činjenici, da se nitko od ljudi ne začinja i ne rađa u posjedu posvećujuće milosti. Bit je pak zloće u činjenici, da čovjek svjesno krši neki moralni zakon.«

³⁷ Pravednost pak definira kao krepost koja daje svakom ono što mu pripada, dok ljubav definira kao krepost kojom se svakom daje ono što mu je potrebno. Prema njemu vjerska pravednost preduvjet je za ostvarivanje društvene pravednosti. Usp. Kvirin Vasilj, »Vrhovni zakon duhovnog života«, *HKG* 47/11 (1988), p. 323; Kvirin Vasilj, »O moralnoj zrelosti«, *HKG* 37/4 (1978), pp. 104–105; Kvirin Vasilj, »Mjerilo moralnosti«, *HKG* 37/5 (1978), pp. 134–135; Vasilj, »Narav i nadnarav«, *HKG* 29/3 (1970), pp. 69–70; Kvirin Vasilj, »Moralna veličina i fizička sila«, *HKG* 27/8 (1968), pp. 234–235; Vasilj, »O sablazni nemišljenja« (1980), pp. 39–40; Kvirin Vasilj, »Pravednost«, *HKG* 52/10 (1993), p. 263.

³⁸ O štetnosti gomilanja bogatstva: Vasilj, »Kršćanin i bogatstvo«, *HKG* 39/1 (1980), pp. 9–10; Kvirin Vasilj, »Prava sreća i bogatstvo«, *HKG* 21/6 (1962), p. 170; Vasilj, »Tehnika bez kulture« (1992), p. 38; Kvirin Vasilj, »Prava sreća i dobra tjelesna«, *HKG* 21/7 (1962), p. 196; Kvirin Vasilj, »Vremeniti i vječni čovjek«, *HKG* 50/2 (1991), p. 36; Kvirin Vasilj, »Posjeduje-

slavi, moći, drogama, seksu... Iako će reći da je život u društvu bitan čimbenik lakšeg ostvarenja svrsishodnosti bivovanja,³⁹ ipak uočava da upravo suvremena društva, a posebno ideologije poput materijalizma i darvinizma, »ne dopuštaju duhu da u potpunosti ostvari svoje beskonačne mogućnosti zbijajući vječnost u vremenitost«. Tako nastaje nasilje:

»Nasilje: to je krivo traženje Boga u ljudima i stvarima.«⁴⁰

Pojasnimo! Prema Kvirinu Vasilju nasilje nastaje u onom trenutku kad čovjek »zadovoljava svoje duhovne težnje u uživanju sjetilnih naslada«. Sjetilne su naslade po sebi ograničene – one bivaju probuđene i zasićene rutinski. Međutim za duhovne težnje kaže da su bitno sintetičke naravi, što znači da se na svakoj postignutoj razini zadovoljenja (zadovoljavanja) razvijaju težeći za još većim dobrima. Prenosjenjem duhovnih težnji u sjetilne nagone čini se nasilje nad sjetilnim težnjama, jer one načelno ne mogu zasititi težnje duhovnog reda. Prema tome, budući da sjetilni čovjek nije u mogućnosti zadovoljiti svoje duhovne težnje na prirodan i razuman način, on ih nastoji zadovoljiti na neprirodan i izopačen način u sjetilnim nagonima. Dodaje:

»Ostajemo zaprepašteni, potreseni i duboko uznemireni, kada čitamo vjerodostojne izvještaje o mučenju i zlostavljanju čovjeka od čovjeka. Ljudskim mrziteljima nije nikako dovoljno, da bi možda jednostavno uklonili i odijelili iz svoje sredine svoje protivnike, nego ih s užitkom i nasladom progone i muče po zatvorima, i u koncentracionim logorima.«⁴¹

Nered u čovjeku nalazi svoj odjek u neredu u prirodi. Vasilj uviđa kako tehnička i industrijska civilizacija⁴² raspolažu sve moćnijim i djelotvornijim sred-

mo samo jedan jedini život: dakle, živimo ga«, *HKG* 46/10 (1987), pp. 292–293; Kvirin Vasilj, »Jesmo li vrijedni da budemo sretni«, *HKG* 21/10 (1962), pp. 290–291; Kvirin Vasilj, »O boljem uređenju svijeta«, *HKG* 42/2 (1983), pp. 38–39; Kvirin Vasilj, »Unutarnja protuslovlja moderne kulture«, *HKG* 40/8 (1981), pp. 236–237; Vasilj, *Sloboda i odgovornost* (1972), p. 67; Vasilj, »Religija i nedaće u svijetu« (1987), p. 132.

³⁹ Usp. Kvirin Vasilj, »O čovječnosti čovjeka«, *HKG* 30/5 (1971), p. 135; Kvirin Vasilj, »Protiv previše zakona«, *HKG* 29/8 (1970), pp. 241–242; Kvirin Vasilj, »Veliki i mali«, *HKG* 46/7 (1987), p. 194. O ljudskoj naravi kaže: »Živjeti trajno u ozračju Božje opstojnosti, donositi svagdašnje odluke i sprovoditi ih u život u vidu Božje savršenosti znači već neko obogatvorenje ljudske naravi.« Kvirin Vasilj, »Obogatvorenje čovjeka«, *HKG* 34/12 (1975), pp. 354–356.

⁴⁰ Kvirin Vasilj, »Izvori nasilja«, *HKG* 35/8 (1976), pp. 229–230. Usp. Kvirin Vasilj, »Prvorođenčevo rođenje«, *HKG* 44/12 (1985), p. 399.

⁴¹ Kvirin Vasilj, »Dva različita izvora životnih naslada«, *HKG* 46/3 (1987), pp. 68–69.

⁴² Pod pojmom civilizacije Vasilj podrazumijeva stupanj općeg napretka ljudske zajednice u religiji, znanosti, umjetnosti, industriji, poljoprivredi i tehnici. Pod pojmom kulture shvaća umni i duhovni rast osobe. Razlikuje moralnu i umsku kulturu. Usp. Kvirin Vasilj, »Civilizacija i kultura«, *HKG* 37/1 (1978), pp. 6–7.

stvima za iskorištavanje i zloporabu prirode. To se događa zbog poistovjećivanja fizičkih mogućnosti s moralnim – što god je fizički moguće, to je i moralno dopušteno.⁴³ Otud tendencija u suvremenim društvenim zajednicama da se očiste od defektnih, bolesnih i starih jedinki, slaveći pritom mladost, dobro zdravlje, uživanje života, hedonizam... a prvenstvo kao da je postalo najviši ideal ljudskog života.⁴⁴ Vasilj upozorava i na ovaj paradoks svakodnevice modernog čovjeka:

»Zanimjati čovjeku njegove fizičke mogućnosti pomoću ekonomskog iskorištavanja, zlostavljanja, zatvaranja, pljačke, prisiljavanja znači neoprostivo osakaćivanje ljudske osobe i njezinih prava. Ali nijekanje čovjeku njegove nadnaravne mogućnosti znači najdublje, najstrašnije i najdalekosežnije ograničavanje čovjekove osobe i njezinih najdalekosežnijih mogućnosti. Nadnaravne su mogućnosti od načelne vrijednosti za čovjekove naravne vrijednosti u njihovim fizičkim dimenzijama. Što više, naravna osakaćivanja čovjekove osobe nužno slijede zbog nepoštivanja ljudskih nadnaravnih mogućnosti.«⁴⁵

Protivno neredu je življenje i žrtvovanje vlastitog života iz »čiste ljubavi«⁴⁶ prema drugim ljudima. Takav pristup životu Vasilj označava pojmom »mučeništvo«: strpljivo podnošenje životnih kušnja i teškoća u ljubavi prema ljudima. Samo takvim pristupom moguće je ostvariti pravu društvenu revoluciju.⁴⁷

U društvima koja se vode samo fizičkim idealima važno je njegovati *slobodu volje*. Vasilj, iako ne preferira skotistički (i franjevački) primat volje nad razumom, ipak tvrdi da svaki čovjek ima neposrednu svijest o tome da posjeduje slobodu volje: čovjek se slobodno odlučuje za jedan ili drugi čin, za

⁴³ Usp. Vasilj, »Tehnika bez kulture« (1992), p. 38. Vasilj navodi poštivanje ljudskog života na svakom stupnju razvoja kao jedan od moralnih zakona koji ima oznaku apsolutnosti. Ovdje pod pojmom »ljudski život« razumijeva »nevini ljudski život koji je u harmoniji sa životom drugih ljudi«. Usp. Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (1978), p. 76.

⁴⁴ Usp. Kvirin Vasilj, »O želji za prvenstvom«, *HKG* 39/6 (1980), pp. 167–168; Kvirin Vasilj, »Ljudski razum protiv sama sebe«, *HKG* 47/1 (1988), pp. 2–3; Vasilj, »Tehnika bez kulture« (1992), p. 38.

⁴⁵ Kvirin Vasilj, »Sto stvarnih zlatnika i sto mogućih zlatnika«, *HKG* 35/5 (1976), pp. 141–142. Usp. Kvirin Vasilj, »Ubojita samilost«, *HKG* 53/5 (1994), p. 153.

⁴⁶ »Čista ljubav« u Vasiljevu smislu ljubav je prema Stvoritelju i prema čovjeku zbog njega samog.

⁴⁷ Vasilj prigovara Karlu Marxu kad poniznost, pored kukavičluka i samopreziranja, nabraja među svojstvima čovjeka ništarije. Usp. Kvirin Vasilj, »Poniznost«, *HKG* 48/5 (1989), p. 133, gdje, aludirajući na nastavljače Marxovih ideja, Vasilj kaže: »Daleko je gora moralna ništarija osoba, koja nasiljem i fizičkom silom propovijeda i širi svoju istinu, jer joj nedostaje unutarnja moć i snaga stvarne istine, nego osoba koja se iz kukavičluka ropski odnosi prema drugima.«

djelovanje ili nedjelovanje.⁴⁸ Uočava kako ljudska osoba slobodnim činom⁴⁹ započinje novi niz događaja u sebi i oko sebe te tako, na neki način, anticipira svoju budućnost.⁵⁰

Govor o slobodi neizostavno dovodi i do govora o *savjesti* koju Vasilj definira kao unutarnji glas koji pohvaljuje kad čovjek djeluje u skladu sa svojim uvidima i plemenitim nadahnućima, a prekorača kad ostane gluh na te poticaje. Budući da se smatralo kako takva podijeljenost ne može postojati u samoj ljudskoj osobi, Vasilj kaže da se djelovanje savjesti proglasilo uzvišenim govorom nekog nepoznatog božanstva. Međutim naš filozof dodaje da savjest nije potajni nagovor skrivenog božanstva, nego predlaže da se ona izgrađuje u čist i uzvišen govor *kao da* zbilja potječe izravno od samog božanstva.⁵¹ Vasilj na drugom mjestu kaže kako je moralna obveza u mnogome plod osobne spoznaje, odgoja i životnog ekvilibrija i kako pojam obveze ne uključuje nužno odnos jedne osobe prema drugoj jer čovjek može osjećati obvezu činiti dobro sa svog posebnog stanovišta, makar nijekao Božje postojanje.⁵²

Svoj stav Vasilj opravdava tumačenjem da ljudski razum posjeduje neka sigurna načela mišljenja neovisno o spoznaji Boga, pa tako isto može posjedovati neka sigurna moralna načela djelovanja neovisno o spoznaji apsolutnog zakonodavca, kao npr. načelo da dobro treba činiti, a zlo izbjegavati.⁵³

Danas često rabljen izraz *sloboda savjesti* Vasilj definira kao unutarnje uvjerenje neke osobe da određenim postupkom ne nanosi zla drugom, odnosno, u knjizi *Filozofija očovječenja i počovječenja*, kao slobodu djelovanja u skladu s moralnim zakonom. Tu pojašnjava da se sloboda savjesti mora temeljiti na nekom objektivnom načelu djelovanja, koje ktome ima i opću objektivnu vri-

⁴⁸ Usp. Kvirin Vasilj, »Razum i vjera«, *HKG* 28/11 (1969), p. 324.

⁴⁹ Vasilj razlikuje pojmove fizičke i moralne slobode. Kaže da je svaki čovjek fizički slobodan, ali nije svaki moralno slobodan. Pojam fizičke slobode spada na sam pojam čovjeka kao osobnog bića. Fizička sloboda može biti unutarnja i izvanjska. Za neku osobu kaže da je fizički slobodna izvana ako joj nitko ne postavlja zapreke u izvršavanju njezinih namjera. Kaže da fizička prisila izvana nikad ne može uništiti fizičku slobodu iznutra. Neka osoba stječe slobodu svoga duha, ako trajno usvaja svoje stvarne spoznaje i prema njima živi. Usp. Kvirin Vasilj, »O slobodi duha«, *HKG* 35/7 (1976), pp. 198–199; Kvirin Vasilj, »O primjeni prošlih godina«, *HKG* 40/6 (1981), pp. 168–169.

⁵⁰ Kvirin Vasilj, »Ali mi se pitamo«, *HKG* 48/7 (1989), p. 198: »Mi smo jedina promjenjiva veličina u toj životnoj jednadžbi: čovjek + dobra djela = Vječni život; čovjek + zla djela = Vječna smrt, gdje smrt ne označuje prestanak postojanja, nego trajno neispunjenje življenja.«

⁵¹ Usp. Kvirin Vasilj, »O savjesti«, *HKG* 39/9 (1980), pp. 258–259; Kvirin Vasilj, »Savjest«, *HKG* 53/4 (1994), p. 103.

⁵² Usp. Vasilj, *Sloboda i odgovornost* (1972), p. 30; Kvirin Vasilj, *Tajna počovječenja* (Duvno – Split: Naša ognjišta, 1981), p. 95.

⁵³ Usp. Vasilj, *Temelji spoznaje stvarnosti* (Madrid-Valencija: Drina Press, 1966), p. 365.

jednost.⁵⁴ Da bi se netko mogao pozvati na slobodu savjesti, on mora pokazati da se njegovo djelovanje slaže s nekim moralnim načelom koje svi ljudi dobre volje priznaju kao opće pravilo vladanja.

I na kraju recimo kako ostvarenje prave sreće Vasilj prokazuje kao varku nad varkama, posebno ako je čovjek prepušten sebi i svojim snagama. Jedinom stvarnošću naziva čovjekovu težnju za pravom srećom. Osjećaj prave sreće izdiže se iznad svake prolaznosti, nesigurnosti i promjene te postaje neotuđiv, neprekidan i besmrtan posjed. Zaključuje:

»Najveća se sreća čovjeka sastoji u njegovu djelovanju, koje je u skladu s njegovim najsavršenijim spoznajama. Prema tome najveća sreća dakle zavisi od unutarnjih čina svakoga čovjeka napose.«⁵⁵

Zato, da bi ostvario osjećaj prave sreće, Vasilj čovjeku preporučuje neka razvija osobnost i usvaja znanje, iako ni znanje shvaćeno kao puko poznavanje stvari ne može učiniti čovjeka potpuno sretnim i zadovoljnim.

Zato nerijetko govori i o ljubavi kao važnoj komponenti ljudskog života. Ljubavlju naziva »osjećaj topline prema nekoj osobi«, na drugom mjestu »najljepša, najuzvišenija i najmoćnija snaga u čovjeku«, ili opet »umski osjećaj poštovanja i činjenja dobra bližnjem nadahnut na evanđeoskoj zapovijedi o ljubavi prema Bogu i bližnjem«. Ljubav čini život vrednijim, daje slatkoću i ugodnost, djelotvorna je, otkriva, podiže, ublažava bol, liječi, istinoljubiva je, živi od istine... i, konačno, ljubav je stvaralačka moć. Zato kaže:

»Lijepo je naučiti se jesti, pjevati, raditi, ali najljepše je naučiti ljubiti. Samo onaj znade pravo i istinski živjeti, tko nauči ljubiti. Ne vide najdublje i najdalje oni, koji samo spoznaju stvari, nego oni koji ljube radi ljubavi. Onima, koji samo spoznaju stvari, može biti jasno, da je materija relativno vječna. Ali samo onima koji ljube može biti jasno, da je ljubav daleko vječnija.«⁵⁶

Opisani tip ljubavi Vasilj najčešće naziva »duhovna ljubav«. Ona je predmet ljudske kreposti, trajno nastojanje da se štuje Božje biće i poštuje ljudska osoba. Veličina »ljubavnog polja« koje čovjek oko sebe stvara za Vasilja je jedino mjerilo njegove veličine. O količini ljubavi najviše ovisi blagostanje

⁵⁴ Usp. Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (1978), p. 122.

⁵⁵ Kvirin Vasilj, »Težnja za srećom«, *HKG* 21/4 (1962), pp. 99–101. Usp. Kvirin Vasilj, »Težnja za častima i prava sreća«, *HKG* 21/5 (1962), p. 133; Kvirin Vasilj, »Njegovanje motiva«, *HKG* 44/3 (1985), p. 102; Kvirin Vasilj, »Sreća je osobnost«, *HKG* 21/11 (1962), p. 334; Kvirin Vasilj, »Prava sreća i znanje«, *HKG* 21/8 (1962), pp. 228–230; Kvirin Vasilj, »Težnja za srećom stvarnost, ostvarenje sreće varka nad varkama«, *HKG* 21/9 (1962), pp. 265–267.

⁵⁶ Kvirin Vasilj, »Ljubav«, *HKG* 28/6 (1969), pp. 163–165. Usp. Kvirin Vasilj, »Ljubav i zaljubljenost«, *HKG* 35/9 (1976), pp. 263–264; Kvirin Vasilj, »Taj jedan jedini čin ljubavi«, *HKG* 41/10 (1982), pp. 298–299.

ljudskog društva. Za našeg je autora velik onaj čovjek koji se fizički slobodno i ustrajno odlučuje za življenje univerzalne ljubavi, a tragičan pak onaj koji se konačno i definitivno odluči za življenje svoje posebne ljubavi koja je odvojena od univerzalne ljubavi. Požrtvovnu i neproračunatu ljubav roditelja prema djeci, živu i iskrenu ljubav prema domovini i vlastitom narodu ne priznaje moralno vrijednom ako nisu konkretizacija univerzalne ljubavi. Najsavršenijim oblikom ljubavi Vasilj naziva opraštanje. Smatra ga dobročinstvom posebne vrste kojim neka osoba čini dobro drugoj osobi koja ju je uvrijedila ili joj učinila nepravdu. Za njega je to »junačka ljubav« najvišeg dosega, čak i veća od one da se čini dobro drugima.⁵⁷

Pored duhovne ili univerzalne ljubavi govori Vasilj i o »erotskoj ljubavi«, definirajući je kao umsku odanost i sjetilnu privlačnost, povezanost, predanost, osjećajno opsjednuće nekom osobom. (Uočimo kako je prethodni tip ljubavi usmjeren na cjelinu.) Rabi i pojam »osjećajno ludovanje«, a njime označava način mišljenja i življenja koji se ne oslanja na spoznaju stvarnosti, nego se nadahnjuje na osjećajima.⁵⁸ Vasilj dodaje:

»Mi po naravi težimo za znanjem. Tako isto po naravi žudimo da ljubimo i da budemo ljubljeni. Znanje je bez ljubavi opasnije za čovjekovo postojanje od potresa i vulkana, od bacila i virusa. Ljudski život bez ljubavi predstavlja najoštriju i najstudeniju zimu od svih zima. Ljubav bez znanja nemoćna je i slaba. Neznanje može nanositi određenu mjeru nesreće ljudima iz ljubavi kao znanje iz mržnje.«⁵⁹

Očekivano, kao najgoru bolest ljudskog duha Vasilj dijagnosticira mržnju kao osjećaj suprotan ljubavi: ona razara, ponižava i muči, stvara pakao u ljudskom srcu, pretvara ga u nakazno biće i čini duhovno slijepim.⁶⁰

Zaključak

Kvirin Vasilj definira filozofiju kao znanost (1) koja istražuje smisao i svrhu ljudskog postojanja te (2) koja određuje ulogu, značenje i vrijednost pojedinačnih znanosti jer spoznaje najopćenitija načela stvarnosti. Za Vasi-

⁵⁷ Usp. Kvirin Vasilj, »Opraštanje«, *HKG* 53/12 (1994), pp. 328–329; Kvirin Vasilj, »O ocjenjivanju ljudi«, *HKG* 33/1 (1974), pp. 3–4; Kvirin Vasilj, »Živjeti za druge«, *HKG* 50/4 (1991), p. 99; Kvirin Vasilj, »Najveća tragedija«, *HKG* 49/12 (1990), p. 357.

⁵⁸ Usp. Vasilj, »Ljubav i zaljubljenost« (1976), pp. 263–264; Kvirin Vasilj, »Duhovna i erotična ljubav«, *HKG* 42/6 (1983), pp. 164–165; Kvirin Vasilj, »O perverzним simpatijama« (1979), pp. 286–287; Vasilj, »Najveća tragedija« (1990), p. 357; Kvirin Vasilj, »Osjećajno ludovanje«, *HKG* 39/10 (1980), pp. 299–300; Vasilj, *Filozofija očovječenja i počovječenja* (1978), p. 91.

⁵⁹ Kvirin Vasilj, »Smisao postojanja«, *HKG* 52/4 (1993), p. 106.

⁶⁰ Usp. Kvirin Vasilj, »Ljubav i mržnja«, *HKG* 34/7 (1975), pp. 193–195; Vasilj, »Grijesi protiv Duha Svetoga«, p. 66.

lja filozofija izrasta iz dviju činjenica: (1) čovjek sebi ne podjeljuje vlastito postojanje i (2) čovjek ne umire po vlastitoj odluci. Filozofiju koja se bavi ovim činjenicama, tj. smislom čovjekova postojanja i umiranja, naziva *filozofija života*. Vasilj od filozofije očekuje (1) logično i stvarno rješavanje tajne čovjekova postojanja i umiranja, (2) poticanje poštovanja i ljubavi čovjeka prema čovjeku te (3) pomno raščlanjivanje pojmova i dokazivanje tvrdnja koje nadilaze opće čovjekovo iskustvo.

Vasiljeva *filozofija života* u svojoj je biti »transcendentna ili opća ontologija« kao »osnovna znanost o biću i bitku utemeljena na općem iskustvu« sa zadatkom oblikovanja osnovnih spoznaja o bitku i biću (»prizvorne spoznaje«).

U Vasilja teorija spoznaje nerijetko ostaje na pitanju mogućnosti sistolnih sudova i mogućnosti pristupa razuma Bogu. Vasilj je uvjeren kako je dosegnuti apsolutni početak iskustvenog svijeta i zakoračiti u novi svijet metafizike moguće samo na jedan način: spojiti više sistolnih spoznaja koje polaze od iskustva u nove i izvorne spoznaje koje razotkrivaju svijet kao u sebi konačan niz fizički povezanih uvjeta i iz njih zaključiti na postojanje nekog bića *od sebe* kao bezuvjetno nužnog.

Sama definicija filozofije usmjerila je Vasilja na antropološke teme, kako su već mnogi upozorili. Za Vasilja je čovjek ograničeno biće s neograničenim željama i misaono biće svjesno vlastitog postojanja i umiranja, a vrijedi i ovo: »Ljudski je razum jedino fizičko božanstvo u svemiru!«

Vasilj uviđa neku (imanentnu) finalnost u čovjekovu djelovanju, ali tvrdi i to kako je u sferi zadnjih pitanja o svrsi vlastitog postojanja čovjek prisiljen priznati (poveliko) neznanje. On obrazlaže da se svrha života može otkriti samo »mišljenjem« – spoznavanjem s pomoću sistolnih spoznaja. »Mišljenjem« je Vasilj došao do dviju spoznaja: spoznaje Božjeg postojanja i spoznaje besmrtnosti ljudskog duha. One imaju dalekosežno značenje za čovjeka.

Vasilj u fizičkom svijetu ne detektira dovoljno bitka koji bi mogao ispuniti čovjekovu unutarnju transcendenciju pa je čovjek nemiran, nezadovoljan, traži surogate u nerazumnom gomilanju materijalnog bogatstva, vladanju nad drugim, u slavi, moći... Uz to Vasilj okrivljuje suvremena društva i ideologije, poput materijalizma i darvinizma, kao one koje ne dopuštaju duhu da u potpunosti ostvari svoje beskonačne mogućnosti zbijajući vječnost u vremenitost. Tako nastaju nasilje i nered, koji se reflektiraju i na prirodu. Neredu je protivno življenje i žrtvovanje vlastitog života iz *čiste ljubavi* prema drugim ljudima. Samo takvim pristupom moguće je ostvariti pravu društvenu revoluciju. Stoga je veličina »ljubavnog polja« koje čovjek oko sebe stvara jedino mjerilo njegove veličine.

Kvirin Vasilj's Philosophy as a "Philosophy of Life"

Summary

The paper examines the fundamental philosophical topics of the Franciscan Kvirin Vasilj (Medjugorje, 1917 – Chicago, 2006), who spent most of his life in the USA.

Vasilj defines philosophy as »the science that researches the meaning and purpose of human existence« and also defines the role, significance and value of the individual sciences, for it examines the most general principles of reality. His philosophy Vasilj called the "philosophy of life," explaining that its task is to deal with the issues of the meaning of human existence and death, to encourage respect and love of a man for another man, but also to analyze concepts and prove claims that go beyond human experience. Philosophy grows out of two facts: the man himself does not make his own existence and does not die by his own decision.

Vasilj's "philosophy of life" is fundamentally a "transcendent or general ontology" as "the basic science of creature and being founded on general experience" with the task of forming basic knowledge about creature and being (»spontaneous cognitions«). With this approach, Vasilj gave precedence to ontology over epistemology. According to Vasilj, to reach the absolute beginning of the empirical world and step into a new world of metaphysics is possible only in one way: by connecting more *systolic cognitions*, based on experience, into new and original knowledge which reveals the world as the final series of physically related conditions from which the existence of a being *a se* as unconditionally necessary can be concluded.

Vasilj's philosophy of life can also be accomplished in another form – as philosophy of man. In his approach to man Vasilj starts from the union of the body and soul, but warns about the great difference between these components: man is limited by his body and infinite by his soul. Vasilj observes an immanent finality in human activity, but also claims that a man is forced to admit his own ignorance in the sphere of the last questions about the purpose of his own existence. Vasilj refers to two truths of paramount importance for man: of God's existence and of immortality of the human soul.

According to Vasilj's insight, man gradually advances in the accomplishment of his own being in time. Although he shows no preference to the Scotistic (and Franciscan) priority of the will over reason, Vasilj pays great attention to free will and consciousness. He understands human happiness as an action in accord with his most perfect knowledge. For a man to accomplish a life in freedom and happiness, Vasilj proposes living and sacrifice of one's own life out of *love* for another. The magnitude of the "love field" that man creates around himself is the only measure of his greatness.

Key Words: Kvirin Vasilj, philosophy of life, ontology, anthropology, freedom, happiness, love

